

Det sproglige håndværk: At oversætte børnelitteratur

Astrid Lindgren med og uden kant

af KINA BODENHOFF

Astrid Lindgren (1907-2002) var det 20. århundredes mest udbredte forfatter i verden. Hendes bøger er oversat til mere end 90 sprog og har fundet læsere over hele kloden. I ét land, nemlig Frankrig, blev hendes bøger dog ikke så populære som i resten af verden, og i forhold til Pippi Langstrømpe gik man særligt hårdt til værks. Fifi var en yndig, velopdragen lille pige, som ikke legede tagfat med ordensmagten, og som blev udstyret med en pony, fordi man mente, det var for urealistisk med en pige, der kunne løfte en hest. „Så vis mig en pige, der kan løfte en pony,“ kommenterede Astrid Lindgren.

I disse år bliver hele forfatterskabet nyoversat i Frankrig, og det hænger formodentlig sammen med en ny tendens til større autenticitet og overensstemmelse mellem originaler og oversættelser – også når det drejer sig om litteratur for børn. En tendens til at gå tilbage og lytte til, hvordan fortællerens stemme oprindeligt lød. At lade også børnenes verdenslitteratur og klassikere tale for sig selv. Her i Danmark har jeg så fået den store ære og opgave at nyoversætte en række af Astrid Lindgrens værker, hvilket jeg er meget taknemmelig for, men også betragter som et stort ansvar.

Der er rigtig mange, der har spurgt og fortsat spørger: Hvorfor det? Skulle det nu være nødvendigt? Har vi måske ikke altid elsket hendes bøger? Jo, det har vi, for hendes historier rammer os lige i hjertet, hvor vi og barnet i os lever og er modtagelige. Når der alligevel kan være grund til at nyoversætte hendes værker, skyldes det, at mange nuancer i Astrid Lindgrens særlige sprogtoner og stil er gået tabt i de oprindelige oversættelser. Og at man i varierende udstrækning har nedtonet det farlige, det skæve, det vilde. Det skal jeg komme med eksempler på i det følgende.

I Danmark fik man omgående øje på Astrid Lindgren, og bortset fra „Pippi Langstrømpe“, som kom på svensk i 1945 og først året efter på dansk, er hendes værker udkommet samme år på dansk og svensk. Illustrator: Ingrid Vang-Nyman

„Ur-Pippi“ med omslagste­gning af Astrid Lindgren, Gyldendal 2008

Det skyldes på ingen måde udygtighed eller ligegyldighed. Man har som en selvfølge valgt nogle af datidens dygtigste oversættere til arbejdet. I Danmark fik man omgående øje på Astrid Lindgren, og bortset fra *Pippi Langstrømpe*, som kom på svensk i 1945 og først året efter, i 1946, på dansk, er hendes værker udkommet samme år på dansk og svensk.

At meget er gået tabt, skyldes først og fremmest det væsentlige faktum, at Astrid Lindgren har sine rødder i den mundtlige fortælling. Få, måske lige bortset fra H.C. Andersen, mestrer den mundtlige fortælling som hun. Som Vilhelm Moberg og Albert Engström, som hun i øvrigt var i familie med, tager hun sit udgangspunkt i den smålandske natur og i fortællingerne, der for hende var uløseligt forbundet med den. Hendes far var en stor fortæller, og hans stemme høres ofte i baggrunden, når hun selv fortæller med den følelsesbetonede intensitet og intimitet, som er så typisk for hende.

... ASTRID LINDGREN HAR SINE RØDDER I DEN MUNDTLIGE FORTÆLLING.

DE DANSKE OVERSÆT- TERE HAR DERIMOD TAGET UDGANGSPUNKT I SKRIFTSPROGET ...

De danske oversættere har derimod taget udgangspunkt i skriftsproget, i et korrekt dansk skriftsprog. Og har desuden taget hensyn, som Astrid Lindgren aldrig kunne drømme om at tage. Hun skrev til barnet i sig selv, for sin egen fornøjelses skyld, som hun udtrykte det. Men der var andre faktorer, som de første danske oversættere havde inde i billedet: Den tidsånd, man var en del af; det barndoms-syn, der herskede; hvad der var god tone, både grammatikalsk og indholdsmæssigt, og ikke mindst hvad der måtte stå i en børnebog. Det sidste er det følgende et godt eksempel på: Astrid Lindgren havde en leveregel, som hun lægger i munden på Jonatan i *Brødrene Løvehjerte*, og den har afgørende betydning, idet det lige præcis er det, at man skal gøre noget, selv om man ikke tør, der får Tvebak til at tage springet i bogens sidste linjer. Jonatan siger:

„[...] det finns saker som man måste göra, även om det är farligt. Annars är man ingen människa utan bara en liten lort.“

Da bogen blev oversat første gang i 1973, har man ikke ment, at der kunne stå „lort“ i en dansk børnebog, så det er blevet til:

„Ellers er man ikke noget menneske, men bare en sølle kryster.“

Derved mister udsagnet sin mening i den danske oversættelse, idet begrebet en sølle kryster jo fortrinsvis bruges om netop et menneske.

Tull Karin
på 10-årsdagen
den 21.5.1944
av
Mamma.

BOKEN

OM

PIPPI LÅNGSTRUMP

nedskriven på begäran av min dotter Karin

av hennes moder.

Ur-Pippi

Originalmanuskriptet
til Pippi Langströmpe

Af ASTRID LINDGREN
Med forord af KARIN NYMAN og
kommentarer af ULLA LUNDQVIST

UNIVERSITETSBOKHANDLINGSFORLAGET

I oversættelsen fra 2003 må det derfor nødvendigvis blive følgende:

„Ellers er man ikke noget menneske, men bare en lille lort.“

Man ser også i de oprindelige oversættelser en tendens til at forklare indholdet og lette læsningen for barnet og til at nedtone og afdæmpe det farlige. Det er meget tydeligt i *Brødrene Løvehjerte* og endnu tydeligere i *Ronja Røverdatter*. Et enkelt konkret eksempel fra sidstnævnte, hvor Ronja og Birk netop er undsluppet skovheksene i Mattisskoven:

Vilken lycka, ingen av dem skulle klösas til döds av vildvittror ...

Ellen Kirk:

Hvilken lykke ikke at skulle rives og kradses af skovhekse ...

Nyoversættelsen:

Hvilken lykke; ingen af dem skulle flænses til døde af skovhekse ...

Bemærk passiven hos Ellen Kirk, som ud over de mildere verber er med til at nedtone dramaet og intensiteten.

Skovheksene har Astrid Lindgren i øvrigt selv med et selvopfundet ord kaldt *vildvittror*. En *vittra* er en skovhekse, en *vildvittra*, kan man ligefrem høre, er noget endnu vildere og farligere. Men kun ganske få og mindre velkendte figurers navne eller betegnelser har jeg povet at ændre. Skumtroll, som Ellen Kirk kalder *små trolde* er i nyoversættelsen blevet til *skyggetrolde*.

Mange af de børn, Astrid Lindgren skriver om, har hun udstyret med sin egen intensive følsomhed over for skønheden og mystikken i naturen. Jo mere udsatte de er, desto stærkere lader hun deres oplevelse blive. Når hun vil udtrykke det, skriver hun i en brusende, bølgende stil, og det er det følgende blandt utallige andre et godt eksempel på. Tvebak er kommet til Nangijala, har fundet sin elskede bror og vågner op i Rosengården:

Först vaknar man i sitt kök av att solen skiner in genom fönstren och fåglarna kvittrar och är glada i träna utanför, och man ser Jonatan gå där så tyst och ställa fram bröd och mjölk på bordet åt en, och när man har ätit, så går man och matar sina kaniner och ryktar sin häst. Och sen rider man ut, oj, man rider ut, och det är dag i gräset, det bara glittrar och lyser överallt, och humlor och bin surrar omkring i körsbärsblommen, och hästen sträcker iväg i galopp, och man är knap-past rädd alls.

Ellen Kirk:

Først vågner man i sit køkken ved, at solen falder ind ad vinduerne, og fuglene kvidrer og er glade i træerne udenfor. Man ser Jonatan gå sagte frem og tilbage og stille brød og mælk på bordet til en. Når man har spist, går man ud og fodrer sine kaniner og strigler sin hest. Så rider man ud. Nej, hvor man rider og rider! Duggen blinker i græsset, bierne summer om kirsebærblomsterne, hesten sætter i galop, og man er næsten ikke bange.

Nyoversættelsen:

Først vågner man i sit køkken, ved at solen skinner ind ad vinduerne, og fuglene kvidrer og er glade i træerne udenfor, og man ser Jonatan gå der så stilfærdigt og sætte brød og mælk frem på bordet til en, og når man har spist, så går man ud og fodrer sine kaniner og strigler sin hest. Og bagefter rider man ud, ih, man rider ud, og der er dug i græsset, det glitrer og blinker alle vegne, og bierne summer omkring i kirsebærblomsterne, og hesten sætter i galop, og man er næsten slet ikke spor bange.

Bemærk, at Astrid Lindgren i hele passagen sætter ét punktum og det foran Og. Ellen Kirk sætter fire punktummer og et udråbstegn og fjerner den smukke gentagelse.

Når man beskæftiger sig så indgående med Astrid Lindgrens tekster, som er en oversætters vilkår, bliver man klar over én ting: Intet er tilfældigt. Ikke en pause, ikke et adjektiv, ikke en gentagelse, ikke en rækkefølge, ikke et skift i rytme eller tid er tilfældigt. Hun var en sublim stilist, der tog for sig af litterære virkemidler, og hendes sprog og stil er altid specifikt knyttet til det, hun vil fortælle, den stemning hun vil skabe.

Lægger man sig så tæt op ad hende som muligt, sker der det fantastiske, at hendes værker får tilført en friskhed, en prægnans og noget universelt og tidløst. Og man får lov at høre hendes stemme, hendes mange facetter – djærvheden, dristigheden, melankolien, humoren, sorgen, kærligheden og henrykkelsen – også på dansk.

Emil fra Lønneberg bliver fortalt af en djærv kone i øjenhøjde med sin læser, i Ellen Kirks oversættelse af en sød dame, der fortæller for børn. Blot ved at nogle gennemgående udtryk ændrer form:

„Gissa vad som hände“, „Gissa om Emil blev glad“ bliver hos Ellen Kirk henholdsvis „For nu skal du bare høre, hvad der skete!“ og „Du kan lige tro, Emil blev glad,“. Men læseren bliver mere aktivt trukket med ind i historien, når vi siger: „Gæt engang, hvad der skete!“ „Gæt engang, om Emil blev glad!“

Lillebror i *Lillebror og Karlsson på taget* fremstår i den første danske oversættelse som en lidt pivet lille fyr, fordi indignationen i det gennemgående

1. Illustrator: Ingrid Vang-Nyman fra „Pippi Langstrømpe“. 4. udgave, Gyldendal 1985
2. Illustrator: Ingrid Vang-Nyman fra „Pippi Langstrømpe“. Skandinavisk Bogforlag 1954
3. Illustrator: L. Tokmakova fra „Peppi Dlinnyčulok“. Molodaja gvardija, Moskva 1968
4. Illustrator: Rolf Rettich fra „Pippi Langstrumpf“. Oetinger, Hamburg 1996
5. Illustrator Mixi-Bérel. Fra „Madoiselle Brindacier“, Hachette Paris 1951
6. Illustrator: Noëlle Lavaivre. Fra „Fifi Brindacier“, Hachette Paris 1964
7. „Pipi Duga Carapa“ Mali princ, Beograd 2001
8. Illustrator: Lauren Child fra „Pippi Langstrømpe“. Gyldendal, København 2009
9. Illustrator: Tony Ross fra „Pippi Longstocking“. Oxford Univ. Press, Oxford 2000

udtryk: Ja, tænk att han kan det forsvinder (hans familie vil ikke tro på, at Karlsson findes og kan flyve):

„Och flyga kan han också,“ sa Bosse försmädligt.

„Ja, tænk att han kan det“, sa Lillebror. „Jag hoppas att han kommer tillbaka, så får du se själv.“

Else Kappel:

„Og flyve kan han også!“ sagde Busse hånligt.

„Ja, er det ikke skæg, at han også kan det,“ sagde Lillebror. „Jeg håber, han kommer igen, så du selv kan få det at se.“

Nyoversættelsen:

„Og flyve kan han også!“ sagde Bosse hånligt.

„Ja, tænk, det kan han faktisk,“ sagde Lillebror. „Jeg håber, at han kommer tilbage, så kan du selv se det.“

Det kan være passende at slutte af med en karruseltur med Pippi:

En hel timme ägnade barnen åt karusellåkningen, men til sist var Pippi alldeles vindögdd och sa, at hon såg tre karuseller i stället för en.

„Och då är det svårt at bestämma sig för hvilken man ska åka med,“ sa hun.

Det har Pippis første danske oversætter, Anine Rud, alligevel fundet for tosset, så hun ændrer til:

En hel time ofrede de på at køre i karrusel, men til sidst var Pippi fuldkommen skeløjet og sagde, at hun så tre karruseller i stedet for en.

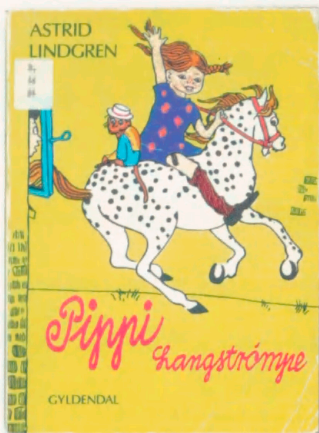
„Og så er det svært at vælge, hvilken hest man skal køre med,“ sagde hun.

Men lige så sjovt som det oprindelige er det unægtelig ikke, og det er ikke svært at tage originalens ord for pålydende, så i 2007-udgaven bliver det til:

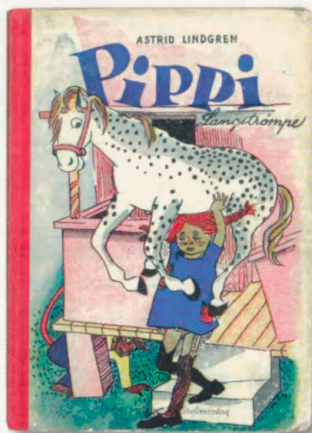
I en hel time kørte børnene i karrusel, men til sidst var Pippi fuldkommen skeløjet og sagde, at hun så tre karruseller i stedet for en.

„Og så er det svært at vælge, hvad for en man skal køre med,“ sagde hun.

1

2

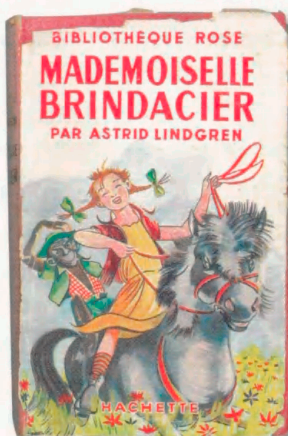
3

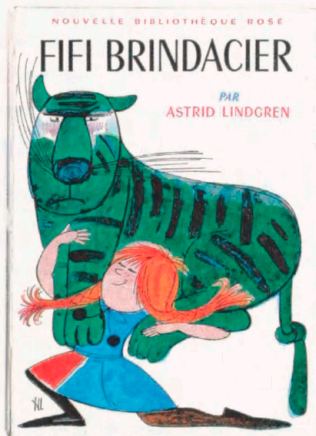
4

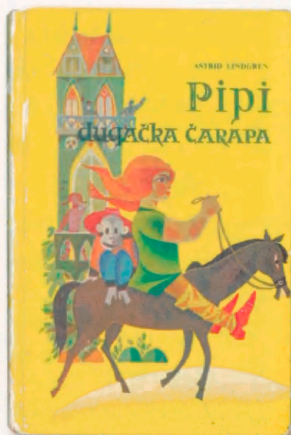
5

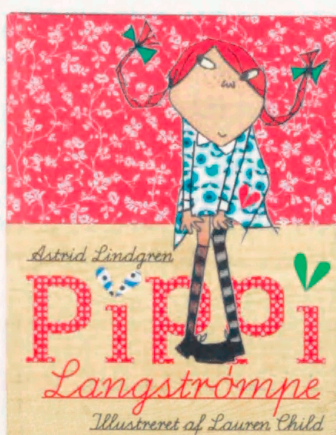
6

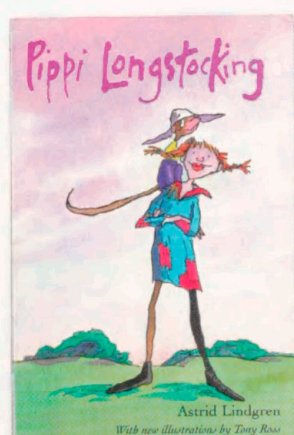
7

8

9

OMSLAGENE TIL DE OVERSATTE UDGAVER AF PIPPI LANGSTRÖMPE ER FRÅ SAMLINGEN I SVENSKA BARNBOKSINSTITUTET

KINA BODENHOFF (f. 1949) arbejdede fra 1972 som børnebibliotekar, siden også som lektør og oversætter, men har siden 1993 været oversætter, redaktør og forlagskonsulent på fuld tid. Hun har oversat mere end 300 titler, de fleste fra svensk og engelsk.

Nyoversættelser ved Kina Bodenhoff 2003-2009:

Astrid Lindgren: *Brødrene Løvehjerte*. Tegninger af Ilon Wikland, på dansk ved Karin Bodenhoff, 5. udgave, Gyldendal 2003.

Astrid Lindgren: *Pippi Langstrømpe på Kurrekurredu-tøen*. Illustrationer Ingrid Vang Nyman, på dansk ved Karin Bodenhoff, Gyldendal 2005 (Billedbog)

Astrid Lindgren: *Eventyrrejsen: fra Junibakken til Nangilima*. Illustrationer Marit Törnqvist, på dansk ved Kina Bodenhoff, Gyldendal 2007 (Billedbog)

Astrid Lindgren: *Ronja Roverdatter*. Tegninger af Ilon Wikland, på dansk ved Kina Bodenhoff, 6. udgave, Gyldendal 2007.

Astrid Lindgren: *Peter og Petra begynder i skole*. Illustrationer Kristina Digman, oversat af Kina Bodenhoff, Gyldendal 2007 (Billedbog)

Astrid Lindgren: *Nils Karlsson-Pusling flytter ind*. Illustrationer Ilon Wikland, 3. udgave, på dansk ved Kina Bodenhoff, Gyldendal 2007 (Billedbog)

Astrid Lindgren: *Bogen om Pippi Langstrømpe: samlet udgave med alle historierne om Pippi Langstrømpe*. Tegninger af Ingrid Vang-Nyman, 6. udgave, nyoversat af Kina Bodenhoff, Gyldendal 2007

Astrid Lindgren: *Lillebror og Karlsson på taget*. Illustreret af Ilon Wikland, 2. udgave, oversat af Kina Bodenhoff, Branner og Korch 2008

Astrid Lindgren: *Karlsson på taget flyver igen*. Illustreret af Ilon Wikland, 2. udgave, oversat af Kina Bodenhoff, Branner og Korch 2008

Astrid Lindgren: *Bogen om Emil fra Lønneberg: alle historierne om Emil fra Katholt i Lønneberg i Smaland i Sverige*. Tegninger af Björn Berg, 2. samlede udgave, nyoversat af Kina Bodenhoff, Gyldendal 2008

Astrid Lindgren: *Ur-Pippi: originalmanuskriptet til Pippi Langstrømpe*, oversat af Kina Bodenhoff, Gyldendal 2008

Astrid Lindgren: *Bogen om Madicken: historierne om Madicken eller Stoltjomfruen Margareta Engström fra Junibakken*. Tegninger af Ilon Wikland. 2. [i.e. 1.] samlede udgave, nyoversat af Kina Bodenhoff, Gyldendal 2009

Astrid Lindgren: *Bogen om Børnene i Bulderby: alle historierne om Lasse, Bosse, Olle, Kerstin, Britta, Anna og Lisa*. Illustreret af Ilon Wikland, nyoversat af Kina Bodenhoff. Gyldendal. Udkommer 2009

Litteratur om Astrid Lindgren, oversat af Kina Bodenhoff:

Margareta Strömstedt: *Astrid Lindgren: en levnedbeskrivelse*, på dansk ved Karin Bodenhoff, 2. udgave, Gyldendal 2002

Astrid Lindgren: *Astrid Lindgrens klogebog*, samlet af Margareta Strömstedt; på dansk ved Karin Bodenhoff, Gyldendal 1999

Astrid Lindgrens liv i billeder, på dansk ved Kina Bodenhoff, Gyldendal 2007